

УДК: 338.48; DOI: 10.31388/2519-884X-2020-41-78-83

Кальченко С.В., д.е.н, проф.
Єременко Д.В., д.е.н., доц.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. В статті досліджено теоретичні та практичні аспекти проблематики кадрового забезпечення регіонального туристичного бізнесу в контексті питання економічної безпеки. Обґрунтовано важливість розвитку регіонального туризму як фактору сприяння процесу соціально-економічного розвитку. Доведено роль належного кадрового забезпечення як невід'ємної складової ефективного функціонування туристичного бізнесу за сучасних умов. В статті сформульовано стратегічні засади розвитку системи кадрового забезпечення сфери регіонального туризму. Визначено мету, завдання та основні заходи щодо практичної реалізації даної стратегії.

Ключові слова: економічна безпека, кадрова безпека, туристична діяльність, регіональний розвиток, професійні компетенції, кваліфікований персонал.

JEL code classification: I 28, Z 32

*Kalchenko S.V., Doctor of Economics, prof.
Yeremenko D.V., Doctor of Economics, Ass. Prof.
Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University*

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES OF TOURISM BUSINESS AS A COMPONENT OF REGIONAL ECONOMIC SECURITY

Abstract. Introduction Under modern conditions, there is an increasing role of the tourism industry as a component of the business environment of Ukraine, as well as a factor in promoting socio-economic development at the regional level. In rural areas of resort areas, this type of activity is one of the most attractive forms of self-employment for the local population, a means of ensuring an acceptable level of income and an argument against changing residence. Relevant normative acts have recently been actively adopted at the state and regional levels, the purpose of which is to promote the development of the tourism business in all its aspects, in particular in the field of rural green tourism. However, it should be noted that the process of practical implementation of the declared goals does not always meet the objectives. The purpose of this article is to develop and substantiate the areas of training for the field of regional tourism in the context of increasing the level of regional economic security. Results. The results of the study prove the importance of regional tourism development as a factor in promoting the process of socio-economic development. The role of proper staffing as an integral part of the effective functioning of the tourism business in modern conditions is substantiated. The article formulates the strategic principles of development of the staffing system in the field of regional tourism. The purpose, tasks and main measures for the practical implementation of this strategy are defined. Conclusions. The article examines the theoretical and practical aspects of the staffing of regional tourism business in the context of economic security. The factors that determine the importance of staffing as a factor in the effective development of the tourism business in modern conditions are formulated. The Strategy of development of system of staffing of regional tourism is offered for realization. The necessity of establishing cooperation between the business environment and research and training centers as a direction of providing training for tourism business is substantiated.

Keywords: economic security, personnel security, tourism, regional development.

Актуальність теми. За сучасних умов спостерігається зростання ролі туристичної галузі як складової підприємницького середовища України, а також фактору сприяння соціально-економічного розвитку на рівні регіонів. В сільській місцевості курортних зон даний вид діяльності являє собою одну з привабливих форм самозайнятості для міс-

цевого населення, засіб забезпечення прийняттого рівня доходів та аргумент проти зміни місця проживання. На державному та регіональному рівнях останнім часом активно приймаються відповідні нормативні акти, метою яких проголошується сприяння розвитку туристичного бізнесу в усіх його аспектах, зокрема в сфері сільського зеленого туризму. Разом із цим слід відмітити, що процес практичної реалізації декларованих цілей не завжди відповідає поставленим завданням.

Значною мірою дана ситуація обумовлюється невирішеністю не тільки організаційних, а й кадрових питань. Туристичний бізнес має принципові відмінності від інших напрямів підприємницької діяльності, що передбачає обов'язкову наявність належних професійних компетенцій у осіб, які виявили бажання відповідної самореалізації. Дані обставини обумовили актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання кадрового забезпечення регіонального туризму в контексті економічної безпеки знайшли своє відображення в працях вітчизняних та закордонних науковців. Так зокрема роль туристичного бізнесу як соціально-економічного фактору регіонального розвитку розглядалася в роботах вітчизняних та закордонних науковців. В працях J. Grynchuk та I. Romaniuk [8] досліджено особливості забезпечення ефективного функціонування сільського зеленого туризму на рівні регіонів. Доведено необхідність розширення асортименту рекреаційних послуг, оптимізації форм та методів використання наявного потенціалу навколишнього природного середовища. P. Szyja [12] розглядала особливості державної політики щодо забезпечення ефективного розвитку галузей «зеленої економіки» в межах національної господарської системи.

R. Remeikienė та L. Gasparėnienė [11] досліджували перспективи розвитку зеленої економіки на базі сімейних форм аграрного виробництва. Ними доведено наявність економічних та соціальних перешкод, що стримують процес зростання чисельності зелених ферм в Литві. В результаті досліджень обґрунтовано необхідність формування сис-

теми нефінансової підтримки даного сегменту аграрного виробництва. Вказується на особливу роль інформаційного забезпечення як фактору сприяння конкурентоспроможного функціонування зелених ферм.

Разом із цим, на нашу думку, потребують додаткового вивчення питання кадрового забезпечення національного туристичного бізнесу в масштабі регіону, враховуючи як галузеву специфіку даного виду діяльності, так і загальний стан та основні тенденції функціонування економічної системи України.

Метою статті є розробка та обґрунтування напрямків забезпечення системи підготовки кадрів для сфери регіонального туризму в контексті підвищення рівня регіональної економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Однією із складових дефініції «економічна безпека» є безпека кадрова, метою якої є запобігання та протидія загрозам, що можуть заподіяти шкоду персоналу як основному ресурсу підприємства, а також управління персоналом з метою ефективного використання його потенціалу та запобігання загроз з боку самого персоналу. [6]

Значущість кадрового забезпечення як фактору ефективного розвитку туристичного бізнесу за сучасних умов обумовлюється наступними обставинами.

1. Домінування принципів моделі інформаційної економіки як базових для функціонування господарських систем розвинених країн світу на сучасному етапі. Для неї зокрема характерно зростання значущості нематеріальних факторів економічної діяльності, зокрема підвищення ролі інтелектуальної складової в організації та управлінні економічними процесами.

Характеризуючи сучасну роль інформаційних ресурсів, В.Іноземцев, зокрема відмічає їхні наступні властивості:

- інформація та знання перетворюються на стратегічний актив будь-якого підприємства;
- поєднання стрімкого удосконалення технічних параметрів інформаційних продуктів та їх здешевлення;
- галузі, де створюються нові знання, стають базовими для економік розвинених країн світу;

- формування на основі інформаційного капіталу нової соціальної реальності.[3]

Дані особливості значною мірою трансформують саму систему ведення підприємницької діяльності, прискорюючи процес прийняття та реалізації господарських рішень. При цьому слід зазначити, що надзвичайно важливу роль відіграє система освіти в усіх її складових. Від того, наскільки креативна та адаптивна особистість буде сформована в системі середньої, спеціальної та вищої школи, залежить конкурентоспроможність відповідних галузей національної економіки. Однак це, в свою чергу, потребує якісних трансформацій в організації процесу передачі знань під час навчання.

На думку Е.Тофлера, для створення суперіндустріальної освіти, в першу чергу, слід визначити альтернативні уявлення щодо майбутнього: визначити, які види робіт, професій та схильностей будуть потрібними, які форми отримає родина, які людські взаємовідносини будуть домінувати, які проблеми морально-етичного плану виникатимуть, яка техніка нас оточуватиме та з якими організаційними структурами прийдеться мати справу[4].

В свою чергу, досягнення даної мети відповідно до сфери туризму передбачає обов'язкове врахування особливостей ведення підприємницької діяльності в даному сегменті національної економіки. Треба відзначити, що характер організації господарських процесів, рівень техніко-технологічного забезпечення відповідним чином визначає принципи побудови структури освітніх програм та послідовність їхньої практичної реалізації.

2.Галузева специфіка туристичного бізнесу. Принципова відмінність даного напрямку економічної діяльності від інших форм надання послуг, зокрема, полягає у поєднанні інтегрованої мети (рекреація клієнта) та наявності багатьох видів підприємницької активності (індустрія розваг, виробництво продуктів харчування тощо), консолідовану взаємодію яких необхідно забезпечити.

Зазначені особливості повною мірою відповідають принципам організації бізнесу для постіндустріального середовища. Зокрема Дж. Гелбрейт, аналізуючи специфіку прийняття організаційно-управлінських рішень в

даних умовах, вказує на роль творчих груп, які формуються задля досягнення окремої мети і включають в себе виключно інформованих по даному питанню фахівців. В подальшому зазначені групи можуть само ліквідуватися або продовжувати своє функціонування.[1]

Багатогалузевий характер туристичного бізнесу за самою своєю сутністю передбачає необхідність організації плідної співпраці представників різних видів діяльності під час реалізації того чи іншого проекту. Дані обставини обумовлюють обов'язковість наявності відповідних знань та практичних навичок у майбутніх фахівців, які вирішили присвятити себе цьому виду рекреаційної діяльності.

Окремо слід зазначити обов'язкову наявність елементів природного (культурного) середовища як невід'ємної складової надання туристичних послуг. У первісному вигляді туризм взагалі являв собою певну подорож, мандрівку, кінцевою метою якої було отримання нових відчуттів, причому сам процес мав відбуватися у розважальній формі. Відповідно набуття нової позитивної інформації могло відбуватися або переважно під час подорожі, або після прибуття до місця рекреаційного відпочинку.

Однак в будь-якому випадку надання рекреаційних послуг мало обов'язково відбуватися при залученні (в той чи інший спосіб) елементів культурної спадщини, елементів природного середовища тощо. Ця умова залишилася справедливою і нині, проте слід вказати на певні суттєві зміни, які мають місце у теперішній ситуації. Внаслідок якісних організаційно-технологічних змін сучасної індустрії розваг за рахунок активізації науково-технічного прогресу набула поширення практика створення альтернативних рекреаційних зон. Їхнє природне та (особливо) культурно-інформаційне підґрунтя може мінімальне корелювати із навколишнім середовищем.

В результаті абсолютно нормальним є виникнення у селищній місцевості Веселівського району Запорізької області туристичної локації «Маленька Японія» або «Маленька Італія», де відвідувачі матимуть змогу в розважальній формі ознайомитися із культурою зазначених країн, почастивати їхні страви

тощо. За цих умов спостерігається підвищення рівня вимог до фахівців в сфері туризму щодо їхніх креативних здатностей, а також вмінь реалізовувати відповідні проекти на практиці згідно соціально-економічних умов конкретного регіону.

3. Особливості становлення та розвитку сфери національного туризму за сучасних умов. Значною мірою характер розвитку даної галузі обумовили процеси та тенденції, які виникли та остаточно оформилися на регіональному, загальнонаціональному та транснаціональному рівнях.

На рівні регіонів функціонування туристичного бізнесу обумовлюється не тільки наявністю відповідного природно-кліматичного та історико-культурного забезпечення. Значною мірою його розвиток визначається загальною активністю місцевого бізнес-суспільства, готовністю інвестувати в створення належного інфраструктурного середовища та здатністю отримувати від цього не тільки економічні, а й соціальні дивіденди.

В цьому аспекті слід зазначити, що тривалий час для східних регіонів України в якості об'єкту інвестицій більш привабливим був виробничий сектор (промисловість, сільське господарство тощо). Функціонування внутрішнього туризму відбувалося переважно за радянськими схемами, а саме: організована рекреація – санаторій-профілакторій, стихійна рекреація – приватники курортних регіонів. Хоча нині в даних регіонах відбувається позитивний процес самоорганізації представників зеленого туризму, ми можемо констатувати лише початок процесу позитивних організаційних трансформацій.

Важливий вплив на розвиток даної галузі мають неекономічні фактори (політичні конфлікти, природні аномалії, епідемії тощо). Так зокрема, одним з наслідків військових дій на території України є значне скорочення попиту на рекреаційні послуги в санаторіях Бердянська, фактична ліквідація морських турів, які включали в себе відвідування узбережжя Криму тощо. Слід також вказати на катастрофічні наслідки для світового туризму в результаті тривалих карантинних заходів, викликаних коронавірусом. Водночас падіння попиту на зовнішній стимулювало переключення уваги вітчизняних туристичних

компаній на туризм внутрішній. Таким чином, ми бачимо, що за сучасних умов туристична галузь розглядається як один з факторів забезпечення соціально-економічного розвитку на рівні регіону.

Разом із цим треба відзначити на певні негативні тенденції щодо кадрового забезпечення в сфері регіонального туризму. В результаті процесів депопуляції в сільській місцевості відбувається деградація соціальної інфраструктури, скорочується чисельність фахівців, які могли б активно співпрацювати в об'єктах сільського зеленого туризму.

Як зазначив директор Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації В. Мороко під час засідання робочої підгрупи Департаменту з розробки проекту Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року, є тенденція незначного збільшення кількості клубних працівників, разом з тим, зменшується кількість працівників з фаховою освітою, що свідчить про притік у заклади культури фахівців з інших галузей, які не мають профільної освіти[5]

Як бачимо, питання кадрового оснащення складових регіонального туристичного бізнесу є важливим елементом забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. Вирішуючи його, можливо суттєвим чином знизити негативний вплив комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів, на характер функціонування персоналу суб'єктів господарювання, зайнятих в сфері регіонального туристичного бізнесу.

Враховуючи зазначені обставини, нами було запропоновано Стратегію розвитку системи кадрового забезпечення регіонального туризму.

Метою реалізації Стратегії є забезпечення функціонування регіонального туристичного бізнесу на принципах сталого розвитку.

Основні напрями реалізації Стратегії.

1. Освітньо-методичний.
2. Науково-методичний.
3. Науково-практичний.

В процесі дослідження було визначено наступні основні завдання.

1. Підвищення рівня методичного забезпечення навчального процесу на основі авторських методичних розробок.

2. Підвищення рівня практичної кваліфікації викладачів у відповідності до дисциплін, що ними викладаються, та відповідне коригування методичних комплексів.

3. Забезпечення практики відповідності наукових публікацій та змісту навчальних дисциплін із їх подальшим періодичним коригуванням.

4. Підвищення рівня академічної мобільності викладачів та студентів в межах реалізації наукових проектів.

5. Науково-практична участь в розробці та реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку.

З метою вирішення поставлених завдань нами заплановані наступні заходи.

1. Періодичний моніторинг освітнього процесу із залученням усіх груп стейкхолдерів та складанням релевантних звітів.

2. Стимулювання дуальної освіти в межах ОП із урахуванням специфіки галузевого напрямку.

3. Продовження практики активного залучення роботодавців до навчального процесу у формі проведення занять та експертизи навчально-методичного забезпечення.

4. Збільшення публікаційної активності викладачів та студентів відповідно до освітнього профілю. Публікації викладацького

складу мають орієнтуватися на видання, що індексуються у Scopus та WOS.

5. Продовження практики підвищення професійної компетенції викладачів під час стажування в системі господарств рекреаційної сфери.

Нами виділено наступні особливості реалізації стратегії.

1. Багатогалузевий характер туристичного бізнесу. Необхідність вираховування потенційного працевлаштування випускників у готельно-ресторанній, екскурсійно-анімаційній сферах, в сфері зеленого туризму тощо.

2. Активізація внутрішнього туризму як важлива складова соціально-економічного розвитку регіонів на сучасному етапі. Зростання ролі сільського зеленого туризму.

Основними кадровими проблемами, які стримують ефективний розвиток регіонального туризму та потребують термінового вирішення, на нашу думку є фізичний брак фахівців, недостатній ступінь теоретичної та практичної підготовки переважної більшості кадрового складу, а також відсутність уніфікованого підходу щодо формування компетентнісного переліку під час навчання в системі вищої школи (табл.1).

Таблиця 1

Проблеми кадрового забезпечення в туристичному бізнесі та шляхи їх вирішення*

Найменування проблеми	Причини виникнення	Шляхи вирішення
Недостатня кількість фахівців	Недостатній рівень розвитку галузевого ринку праці, невизначеність державної кадрової політики в даній сфері, неактивність суб'єктів господарювання	Моніторинг ринкової кон'юнктури на ринку туристичних послуг, визначення потреби у фахівцях на регіональному та загальнонаціональному рівні, залучення до цього процесу представників туристичного бізнесу
Низький рівень професійної компетенції кадрів	Відсутність належної кількості навчальних закладів із наявністю відповідної програми, неналагодженість співпраці між бізнесовим та освітньо-науковим середовищем	Формування переліку актуальних професійних компетенцій для освітніх програм шляхом встановлення чіткої взаємодії навчально-наукових центрів із представниками туристичного бізнесу
Відсутність єдиного науково-методичного підходу до підготовки фахівців	Стратегія індивідуального самовивчення як основа сучасного існування вітчизняних ВНЗ	Розмежування професійних навичок та компетенцій відповідно до різних векторів розвитку туристичної діяльності

*Джерело: дослідження автора

Для їхнього вирішення, на нашу думку, слід більшу увагу приділяти налагодженню співпраці між бізнес-середовищем та науково-навчальними центрами з можливістю напруження власних наукових підходів щодо формування актуальних професійних компетенцій у майбутніх фахівців туристичного

бізнесу з урахуванням галузевої та регіональної специфіки. Особливу увагу в цьому аспекті слід приділити перспективам створення різних моделей підготовки фахівців в сфері туризму з урахуванням напрямку розвитку конкретного ВНЗ (філологія, економіка, фізична культура та спорт тощо).

Висновки. В статті досліджено теоретичні та практичні аспекти проблематики кадрового забезпечення регіонального туристичного бізнесу в контексті питання економічної безпеки. Обґрунтовано важливість розвитку регіонального туризму як фактору сприяння процесу соціально-економічного розвитку. Доведено роль належного кадрового забезпечення як невід'ємної складової ефективного функціонування туристичного

бізнесу за сучасних умов. В статті сформульовано стратегічні засади розвитку системи кадрового забезпечення сфери регіонального туризму. Визначено мету, завдання та основні заходи щодо практичної реалізації даної стратегії. Обґрунтована необхідність налагодження співпраці між бізнес-середовищем та науково-навчальними центрами як напрямку забезпечення підготовки фахівців для туристичного бізнесу.

Список літератури:

1. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество. М.ООО.«АСТ». 2004. 602с.
2. Грановська В.Г., Алещенко Л.О. Агротуризм як інструмент диверсифікації діяльності агроформувань. Економіка АПК. 2019. № 12. С. 28.
3. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы —М.:Лордс,2000.304с.
4. Тофлер Е. Шок будущего. М. ООО «АСТ».2004.537.
5. Туризм став ключовим пріоритетом розвитку Запорізької області. URL <https://ztv.zp.ua/turizm-stav-klyuchovim-prioritetom-rozvitku-zaporizkoyi-oblasti/> (Дата звернення 4 грудня 2019р)
6. Халіна О.В., Козаченко Н.О. Основні аспекти забезпечення кадрової безпеки підприємства. Економічні науки. 2017 № 2(55)С.133-141
7. Яковенко А.О., Гакал Т.О. Інфраструктурне забезпечення розвитку вітчизняних підприємств зеленого туризму. Економіка АПК. 2020. № 3. С. 65.
8. Grynychuk, J., Romaniuk, I. (2018) Development of rural green tourism in the regions of Ukraine on the basis of European integration. *Baltic Journal of Economic Studies* Vol. 4, No. 4, 100-105. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-100-105>.
9. Andryeyeva, N., Nezdoyminov, S., Martyniuk, O. «Green» infrastructure of the economy of recreational nature use. *Baltic Journal of Economic Studies* Vol. 4, No. 4, 2018 pp6-13 DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-6-13>
10. Pilelienė, L., Grigaliūnaitė, V. (2019). Elaboration of holistic tourist satisfaction index model for Lithuania. *Baltic Journal of Economic Studies* Vol. 5, No. 4, 2019 pp 17-24 DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-17-24>
11. Remeikienė, R., & Gasparėnienė, L. (2017). Green farming development opportunities: the case of Lithuania. *Oeconomia Copernicana*, 8(3), 401–416. doi:10.24136/oc.v8i3.25
12. Szyja, P. (2016). The Role of the State in Creating Green Economy. *Oeconomia Copernicana*, 7(2), 207-222. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/OeC.2016.013>

References:

1. Gelbraith J. (2004) *Novoye industrial'noye obshchestvo* [New industrial society] [].
2. Hranovs'ka V.H., Alyeshchenko L.O. (2019) *Ahroturyzm yak instrument dyversyfikatsiyi diyal'nosti ahroformuvan'* [Agrotourism as a tool for diversifying the activities of agricultural formations.] *APK economy*. 3, p. 87 [in Ukrainian].
3. Inozemtsev V.L. (2000) *Sovremennoye postindustrial'noye obshchestvo: priroda, protivorechiya, perspektivy*. [Modern post-industrial society: nature, contradictions, prospects] [in Russian].
4. Toffler E. (2004) *Shok budushchego*. [Shock of the future] [in Russian].
5. *Turyzm stav klyuchovym prioryetom rozvytku Zaporiz'koyi oblasti*. [Tourism has become a key priority for the development of Zaporizhia region.] Available at: <https://ztv.zp.ua/turizm-stav-klyuchovim-prioritetom-rozvitku-zaporizkoyi-oblasti/> (accessed 4 December 2019).
6. Khalina O.V., Kozachenko N.O. (2017). (2017). *Osnovni aspekty zabezpechennya kadrovoyi bezpeky pidpryyemstva* [Osnovni aspekty zabezpechennya kadrovoyi bezpeky pidpryyemstva] *Основні аспекти забезпечення кадрової безпеки підприємства. Economic sciences*, № 2 (55), pp.133-141
7. Yakovenko A.O., Hakal T.O. (2020) *Infrastrukturne zabezpechennya rozvytku vitchyznyanykh pidpryyemstv zelenoho turizmu*. [Infrastructural support for the development of domestic green tourism enterprises] *APK economy*. 3, pp. 65.
8. Grynychuk, J., Romaniuk, I. (2018) Development of rural green tourism in the regions of Ukraine on the basis of European integration. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, No. 4, 100-105. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-100-105>.
9. Andryeyeva, N., Nezdoyminov, S., Martyniuk, O. «Green» infrastructure of the economy of recreational nature use. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, No. 4, 2018 pp6-13 DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-6-13>
10. Pilelienė, L., Grigaliūnaitė, V. (2019). Elaboration of holistic tourist satisfaction index model for Lithuania. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 5, No. 4, pp 17-24 DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-4-17-24>
11. Remeikienė, R., & Gasparėnienė, L. (2017). Green farming development opportunities: the case of Lithuania. *Oeconomia Copernicana*, 8(3), 401–416. doi:10.24136/oc.v8i3.25
12. Szyja, P. (2016). The Role of the State in Creating Green Economy. *Oeconomia Copernicana*, 7(2), 207-222. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/OeC.2016.013>